

II. ГЛОБАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Секція 4. Актуальні проблеми розвитку економічної теорії та історії економічної думки на сучасному етапі

УДК 330.146:001.891.3

Видобора Володимир Володимирович

к. е. н., доцент кафедри загальної економічної теорії та економічної політики,
Одеський національний економічний університет (Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ ІМПЕРАТИВИ ПРОМИСЛОВОЇ ПОЛІТИКИ

JEL classification: L520

Проблема промислової політики належить до класичних, таких, що пройшли значний еволюційний шлях і наділені солідним теоретичним багажем економічної науки. Її коріння міститься у перших спробах осмислення перебігу та результатів промислової революції кінця XVIII – початку XIX століття. Наразі існує певна різноманітність підходів до розуміння змісту та значення промислової політики, адже всі парадигмальні теоретичні концепції створювалися, зважаючи на конкретні історичні умови економічної дійсності, яка визначає господарські відносини в межах певного суспільства.

У рамках різних економічних шкіл (зокрема, історичної, кейнсіанської, неокласичної та інституціональної) склалися різні, та інколи і протилежні, погляди на роль держави у здійсненні промислової політики. Основні засади розуміння промислової політики на початку XIX ст. заклав німецький вчений Ф. Ліст [1, с. 39]. Він своєю доктриною сформував ґрунт для протекціоністського розуміння значення промислової політики у національній економіці, адже вважав, що нерозвиненість промислової політики є загрозою існування національної економіки, а відтак – держави. В умовах тогочасного розвитку індустріалізації вчений наголошував на необхідності системного розвитку промислової політики одночасно із необхідністю розвитку кооперації, що було характерною тенденцією у наукових дослідженнях європейських вчених з подальшим розвитком цього наукового напрямку.

Глибинне розуміння інструментів промислової політики з погляду їхнього впливу на економічне зростання було обґрунтовано Дж. М. Кейнсом. У «Загальній теорії зайнятості, відсотка і грошей» (1936 р.) [2, с. 47] він прагнув довести необхідність державного втручання в економіку та вибору основних інструментів її регулювання з метою виходу з кризи, подолання циклічного безробіття та стимулювання економічного зростання. Дж. М. Кейнс показав, що економічне зростання залежить від структури суспільного продукту, а рівновага може бути досягнута і при неповній зайнятості, і що корисно досліджувати типові явища, які складаються з масових прагнень та дій учасників економічних процесів. Вчений дійшов висновку, що капіталістичну економіку необхідно регулювати.

Відповідно до цієї концепції запобіжним антикризовим заходом є здійснення активної державної бюджетної та кредитної політики, використання заощаджень населення для інвестицій у виробництво та стимулювання зайнятості. Так, у післявоєнний період (50–60-ті роки XX ст.) саме кейнсіанські ідеї, засновані на вірі у спроможність урядів здійснювати ефективні втручання, поліпшити владні спроможності у сфері промислової політики стали основою стимулювання економічного зростання як для високорозвинених країн, так і для країн, що розвиваються. Проте, ідеї інтенсивної індустріалізації під стимулом держави мали лише короткостроковий ефект і з 70-х років вимагали перегляду.

Тому виникли нові кейнсіанські концепції, які під розвитком розуміли прогресивні структурні зміни у національних економіках, що виникають внаслідок техніко-економічних перетворень (саме вони, як передбачається, повинні забезпечувати стає економічне зростання), стимульованих інвестиціями. Так, некейнсіанці вважали, що для модернізації економіки необхідні значні вкладення капіталу, результатом яких може стати економічне зростання. У рамках цієї концепції визначальна роль у змінах відводилася державі, яка мала орієнтувати економічний розвиток у напрямі прогресивних структурних змін. Зростання інвестицій у пріоритетні галузі економіки має відбуватися шляхом збільшення норми заощаджень і трансформації їх в інвестиції [3, с. 451–459].

У період після Другої світової війни відбувався розвиток нових теорій у сфері промислової політики, зокрема, неокласичної теорії. Для неокласичної школи, що сформувалася наприкінці XIX століття, питання про роль держави в економіці та можливості реалізації промислової політики вирішувалося у контексті збереження максимальної ринкової свободи. Неокласики основним регулятором усіх економічних пропорцій вважали ринок та дотримувалися погляду на недоцільність втручання держави у ринкову економіку, оскільки вона функціонує на основі природних законів розвитку. Концепції неокласиків зосереджують увагу на проблемі раціональності використання наявних ресурсів та провідної ролі підприємців в організації виробництва.

Загалом для неокласичної школи характерне заперечення доцільності державного регулювання структурних пропорцій в економіці, оскільки саме ринок за рахунок цінового механізму та конкуренції найкраще визначає потребу у виробництві, споживанні та використанні факторів виробництва. Визначальною ідеєю промислової політики у неокласичній школі було невтручання держави у ринкову економіку, конкурентоспроможність якої визначалася, насамперед, раціональним розподілом і використанням наявних виробничих ресурсів, їх мобільністю та можливістю ефективного застосування за рахунок впровадження досягнень науково-технічного прогресу.

В інституціональній теорії, на відміну від неокласичної, акценти в обґрунтуванні промислової політики зміщені з пошуку оптимального розподілу обмежених ресурсів на аналіз інститутів – правил з механізмами примусу до їх виконання [4, с. 27–28], які сприяють або перешкоджають успіху такої політики, і трансакційних витрат, що супроводжують взаємини економічних суб'єктів. Таке велике значення правил в економічних процесах впливає з вихідних передумов інституціональної теорії, за якими економічні суб'єкти «... здатні лише до приблизної та обмеженої раціональності» [5, с. 156], а їхні дії визначають інститути, що обмежують, структурують і стимулюють індивідуальну поведінку. Тому підстави державного втручання виникають тоді, коли у цілях промислової політики потрібно покращити діючі чи адаптувати нові інститути, знижуючи цим трансакційні витрати.

Водночас, до інституційних підстав промислової політики можна віднести аргументи на користь формування спеціальних правил у сферах промислових інновацій, галузевої диверсифікації та глобальних ланцюгів формування вартості. Характеризуючи інституційні засади промислової політики загалом, важливо зазначити, що роль держави полягає у створенні та розвитку інститутів, які сприятимуть формуванню умов для модернізації національної економіки та максимального поширення інновацій.

Відповідно, в рамках інституціональної теорії було запропоновано ідеї створення «полюсів зростання» та підтримки галузей – «локомотивів розвитку», які базувалися на визначенні провідної галузі економіки, що має потужний потенціал зростання і великий мультиплікативний ефект. Імпульси розвитку провідної галузі стимулюють розвиток технологічно пов'язаних галузей, утворюючи «полюси зростання», що виступають способом передання мультиплікативного ефекту провідної галузі на всю національну економіку, даючи позитивний економічний ефект [6, с. 9].

Враховуючи результати аналізу різних поглядів на промислову політику в рамках основних економічних шкіл, можна стверджувати про наявність різних типів цієї політики та різних способів регулювання промисловості. Водночас, сформувалися два полюси підходів до промислової політики – протекціоністські та ліберальні.

Незважаючи на різноманітність поглядів, є імперативи промислової політики. До них належать дії, спрямовані на сприяння розвитку промисловості, розвитку нової промисловості, та націлені на сприяння окремим шляхам її розвитку. Вона проактивна, адже має передбачити зміни для того, щоб сприяти адаптації виробничої системи. Вона має стратегічний характер, оскільки короткозорі погляди, які задовольняють короткострокові інтереси, неспроможні призвести до стійкої економічної політики, у значенні стійкості не лише самої економіки, а й розвитку відповідного суспільства.

Література

1. Лист Ф. *Национальная система политической экономии*. Москва : Европа, 2005. 382 с.
2. Кейнс Дж. М. *Общая теория занятости, процента и денег*. Санкт-Петербург, Москва : Гелиос Арв. 2015. 352 с.
3. Худокормов А. Г. *История экономических учений*. Гл. 21. § 2. Кейнсианские концепции «большого толчка». Москва : Инфра-М, 1998. С. 451–459.
4. Дементьев В. Что мы исследуем, когда исследуем институты? *Terra Economicus*. 2009. Т. 7. № 1. С. 13–30.
5. Simon H. Altruism and economics. *The American Economic Review*. 1993. Vol. 83. No. 2. Pp. 156–161.
6. Зверяков М. І. Промислова політика і механізм її реалізації. *Економіка України*. 2016. № 6. С. 3–18.